

EVLİLİĞİN YOKLUĞU

(ABSENCE OF MARRIAGE)

Dr. Öğr. Üyesi Hakkı Mert DOĞU***

ÖZ

Aile, toplumun en küçük yapı taşı olarak kabul edilmektedir. Toplumun sağlıklı ve huzurlu olması, aile kurumunun sağlam temeller üzerine oturtulması ile mümkün hâle gelmektedir.

Aile, geçerli bir evlenme akdinin yapılması ile kurulmaktadır. Bazı durumların varlığı hâlinde ise evlilik baştan itibaren yok hükmünde kabul edilmektedir. Çalışmada evliliğin yokluğu hallerinin neler olduğu ve yok evliliğin sonuçları üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yokluk, Evlenme, Aile, Türk Medeni Kanunu, Evliliğin Yokluğunun Sonuçları

ABSTRACT

The family is considered the smallest building block of society. The healthy and peaceful society is made possible by the foundation of the family institution on a solid foundation.

The family is established by a valid marriage contract. In the case of some cases, marriage is not accepted from the beginning. In this study, the absence of marriage and results for absence marriage can be discussed.

Keywords: Absence, Marriage, Family, Turkish Civil Code, Results for Absence of Marriage

GİRİŞ

Evlenme, farklı cinsten iki kişinin birlikte yaşama ve hayatlarını sürdürme düşüncesiyle iradelerini resmi memur önünde açıkladıkları hukuki bir işlemdir. Evliliğin geçerli olabilmesi için birtakım şartların varlığı aranmaktadır. Bu şartların sağlanmaması bazı evlilikler için yokluk yaptırımını gündeme getirirken; bazıları içinse butlan yaptırımını ortaya çıkarmaktadır.

Çalışmanın konusunu evliliğin yokluğu hâlleri oluşturmaktadır. Öncelikle özel hukukta bir yaptırım çeşidi olan yokluk kavramı üzerinde durulmuş ve evliliğin yokluğuyla bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. Ardından evliliğin yokluğuna sebep olabilecek hâller, doktrindeki görüşler de dikkate alınarak incelenmiştir. Evliliğin yetkili memur önünde yapılmaması, evlenmek isteyen tarafların cinsiyetinin aynı olması ve tarafların iradelerini

^H Eserin Dergimize geliş tarihi: 25.03.2019. İlk hakem raporu tarihi:28.07.2020. İkinci hakem raporu tarihi: 28.01.2021. Onaylanma tarihi: 03.02.2021.

* KTO Karatay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

** Yazarın ORCID Belirleyicisi: 0000-0003-4695-9623

Eser Atıf Şekli: Hakkı Mert Doğu, "Evliliğin Yokluğu", YÜHFD, C.XVIII, 2021/2, s.875-890.

aynı anda ve sözlü şekilde açıklamaları evliliğin yokluğu hâlleri olarak ayrı başlıklarda kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir.

I. YOKLUK KAVRAMI VE EVLİLİĞİN YOKLUĞU

Hukuki işlemlerin kurucu, geçerlilik ve etkinlik unsurları bulunmaktadır. Hukuki işlemin kurucu unsurlarından, irade ve bu iradenin hukuki bir sonuca yönelmiş olması anlaşılmalıdır¹. Kurucu unsurlar olan irade ve bu iradenin hukuki sonuca yönelmesinden birinde bir eksikliğin söz konusu olması durumunda ise yokluk ortaya çıkmaktadır². Yokluk hâlinde, söz konusu hukuki işlem hiç doğmamıştır ve işlemin ortadan kaldırılması açısından da herhangi bir dava açmaya gerek yoktur³.

Evliliğin yokluğu hâlleri, butlan hâllerinden farklı olarak Türk Medeni Kanunu'nda düzenlenmemekle⁴ birlikte doktrinde bazı durumların varlığında evliliğin yok hükmünde olduğu kabul edilmektedir⁵. Evliliğin yokluğundan maksat, evlilik için en temel kurucu unsurların bulunmaması ya da bu unsurlara aykırı hareket edilmesidir⁶.

¹ Bkz., Aytekin Ataay, Medenî Hukuku Genel Teorisi, Fakülteler Matbaası, B.3, 1980, s. 317 vd.; Selahattin Sulhi Tekinay/Sermet Akman/ Halûk Burcuoğlu/Atilla Altop, Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Filiz Kitabevi, B.7, 1993, s. 39.

² Bkz., Seyfullah Edis, Medenî Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri, Ankara Üniversitesi Basımevi, B.6, 1997, s. 161; Bülent Köprülü, Medenî Hukuk Genel Prensipler-Kişinin Hukuku (Gerçek Kişiler-Tüzel Kişiler), Acar Matbaacılık Tesisleri, B.2, 1984, s. 8; Aydın Zevkçiler/M. Beşir Acabey/K. Emre Gökyayla, Zevkçiler Medenî Hukuk, Seçkin Yayınevi, B.6, 1999, s. 35; M. Kemal Oğuzman/Nami Barlas, Medenî Hukuk, Vedat Kitapçılık, B.21, 2015, s. 216; Mustafa Dural/Suat Sarı, Türk Özel Hukuku Cilt I, Temel Kavramlar ve Medenî Kanunun Başlangıç Hükümleri, Filiz Kitabevi, B.11, 2016, s. 221; Necip Kocayusufoğlu/Hüseyin Hatemi/Rona Serozan/Abdülkadir Arpacı, Borçlar Hukuku Genel Bölüm-Birinci Cilt, Filiz Kitabevi, B.7, 2017, s. 580; O. Gökhan Antalya, Medenî Hukuk, Legal Yayıncılık, 2016, s. 221; Hüseyin Altaş, Medenî Hukuk Başlangıç Hükümleri (TMK m. 1-7), Yetkin Yayınları, 2014, s. 148; M. Kemal Oğuzman/Turgut Öz, Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt I, Vedat Kitapçılık, B.15, 2017, s. 175; Yılmaz Aliefendioğlu, "Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında "Yokluk" ya da "Yok İşlem", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S.81, 2009, s. 217; Ataay, s. 330.

³ Bkz., Köprülü, s. 8; Ataay, s. 331; Antalya, s. 221; Altaş, s. 148; Aliefendioğlu, s. 217.

⁴ Bkz., Turgut Akıntürk/Derya Ateş, Türk Medenî Hukuku-Aile Hukuku, İkinci Cilt, Beta Basım Yayım Dağıtım, B.18, 2016, s. 204; Mustafa Dural/Tufan Ögüz/ Mustafa Alper Gümüş, Türk Özel Hukuku Cilt III, Aile Hukuku, Filiz Kitabevi, B.12, 2016, s. 70; Bilge Öztan, Aile Hukuku, Turhan Kitabevi, B.6, 2015, s. 572; Metin İkizler, Evlenmenin Hükümsüzlüğü, Seçkin Yayıncılık, 2018, s. 47.

Ayrıca bkz., "...Evlenmenin yokluğu, Medenî Kanun'da açıkça düzenlenmediği halde, evlenmeye ilişkin butlan sebepleri kanunda tahdidi (tüketici/sınırlı) olarak belirtilmiştir..." Yargıtay 8. HD., E. 2013/14356 K. 2014/8163, www.lexpera.com, Erişim Tarihi: 10.12.2018.

⁵ Bkz., Kemal Oğuzman, Aile Hukuku Dersleri I, Filiz Kitabevi, 1990, s. 101; Bülent Köprülü/Selim Kaneti, Aile Hukuku, Filiz Kitabevi, B.2, 1989, s. 96; Abdurrahman Savaş, "Evlenmenin Yokluğu", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.8, S.1-2, 2000, s. 124; Mehmet Erdem, Aile Hukuku, Seçkin Yayıncılık, 2018, s. 67.

"...Aktin kurucu unsurlarındaki noksanlık evlenmenin yokluğu sonucunu doğurur..." Yargıtay 2. HD, E. 2011/4235 K. 2011/7649, www.lexpera.com, Erişim Tarihi: 10.12.2018. "...Kanunda özel olarak evlenmenin butlanı halleri arasında sayılmamış olmasına rağmen, evlenmenin kurucu unsurlarının bulunmadığı hallerde evlenme hükümsüz olacaktır. Bu durumlarda evliliğin yokluğundan söz edilecektir. Evliliğin yok hükmünde olması durumunda, evlilik hiç olmamıştır ve dolayısıyla evliliğin doğurduğu sonuçlar da meydana gelmemiştir. Bu hallerde evliliğin yokluğu iddiası için ayrıca bir dava açılmasına gerek duyulmamaktadır; ancak somut durumun evliliğin

II. EVLİLİĞİN YOKLUĞUNA SEBEP OLAN HÂLLER VE YOKLUĞUN SONUÇLARI

A. Evliliğin Yokluğuna Sebep Olan Hâller

Evliliğin yokluğuna sebep olabilecek durumlar evliliğin yetkili evlendirme memuru önünde yapılmamış olması, taraf cinsiyetlerinin aynı olması ve tarafların iradelerini yetkili evlendirme memuru önünde açıklamamış olmasıdır.

1. Evliliğin Yetkili Evlendirme Memuru Önünde Yapılmamış Olması

Evliliğin, yetkili memur önünde yapılmamış olması, evliliğin yokluğu sonucunu doğurur. Hem Türk Medeni Kanunu hem Nüfus Hizmetleri Kanunu'nda⁷ yetkili evlendirme memuru hakkında düzenlemeler mevcuttur.

a. Memurun, Evlendirmeye Yetkisinin Bulunmaması

Türk Medeni Kanunu'nun 141 vd. maddelerindeki düzenlemeler dikkate alındığında, evlenmenin yetkili memur önünde yapılması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Evlendirmeye yetkili memur ya da evlendirme memuru, Türk Medeni Kanunu'nun 134. maddesinin ikinci fıkrasına göre belediye bulunan yerlerde belediye başkanı veya bu işle görevlendirilecek memur; köylerde ise muhtardır. Bununla birlikte 2017 tarihinde yapılan değişiklikle müftülere de evlendirme yetkisi verilmiştir. NHK'nin 22. maddesinin birinci fıkrasına, Nüfus Hizmetleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 6. maddesi ile yapılan eklemeye, evlendirme yetkisi il ve ilçe müftülüklerine de tanınmıştır⁸.

Türk Medeni Kanunu ya da NHK'de kendisine yetki verilenler dışında bir başka kimse tarafından evlenme töreninin yapılması mümkün olmadığı gibi; şayet yetkisi olmayan bir kişi tarafından evlenme töreni gerçekleştirilirse, bu evlenme yok hükmündedir⁹. Örneğin mahalle muhtarının evlenme törenini gerçekleştirmesi, evliliğin yokluğu sonucunu doğurur.

Memurun, kendisini yetkili olmamasına rağmen evlenmeyi gerçekleştirmeye yetkiyiymiş gibi göstermesi durumunda, bundan haberi olmayan tarafların iyiniyetinin korunup korunmayacağı sorusu akla gelmektedir. Söz konusu duruma ilişkin doktrinde farklı görüş-

yokluğu hallerine girip girmediği çekimseli ise, bu durumda dava açılır ve dava sonucunda verilen karar da bir tespit kararıdır. Evlenme, aynı cinsten iki kişi arasında yapılmışsa, resmi memur önünde yapılmamışsa ve evlenmek üzere nişanlılardan biri olumlu iradesini açıklamamış ise yok sayılacaktır. Yokluk ifade eden işlemlerden dolayı kanun koyucu hak düşürücü süre veya zamanaşımı gibi dava açmayı önleyici ve kısıtlayıcı süreler kabul etmemiştir. Bu çeşit işlemlerin her zaman iptalleri istenebilir. Yokluk ifade eden işlem ve sözleşmelerde iyiniyete dayanılamayacağı gibi bunlar herhangi bir şekilde de geçerlilik kazanamazlar..." Yargıtay 8. HD, E:2013/13380-K:2013/18670, www.lexpera.com, Erişim Tarihi: 10.12.2018.

⁶ Bkz., İnkizler, s. 47.

⁷ Bundan sonra NHK şeklinde ifade edilecektir.

⁸ Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz., Özlem Tüzüner, Müftülerin Evlendirme Memurları Arasına Katılması, Aristo Yayınevi, 2018, s. 10 vd.

⁹ Bkz., Wilfried Schlüter, BGB-Familienrecht, C.F. Müller, 14. Aufl., 2012, s. 23; Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Türk Medeni Hukuku Cilt II-Aile Hukuku, Nurgök Matbaası, B.5, 1965, s. 89; Feyzi Necmeddin Feyzioglu, Aile Hukuku, Filiz Kitabevi, B.3, 1986, s. 98; Halük Tandoğan, Aile Hukuku Ders Notları, Tasnif: Nuşin Ayiter, 1965, s. 52; Hüseyin Hatemi/Rona Serozan, Aile Hukuku, Filiz Kitabevi, 1993, s. 87 vd.; Esat Arsebük, Medeni Hukuk Cilt: II-Aile Hukuku (MK. Madde 82-438), Recep Ulusoglu Matbaası, 1940, s. 585; Ahmet M. Kılıçoğlu, Aile Hukuku, Turhan Kitabevi, 2015, s. 73; Köprülü/Kaneti, s. 96; Savaş, s. 125; Erdem, s. 68; Köprülü, s. 8; Dural/Öğüz/Gümüş, s. 76; Öztan, s. 574; Akıntürk/Ateş, s. 205.

ler olmakla birlikte¹⁰ burada iyiniyetin korunacağına ilişkin açıkça bir düzenleme bulunmamaktadır¹¹. Türk Medeni Kanunu'nun 3. maddesinde düzenlenen iyiniyet ilkesinden yararlanabilmek için kanunun iyiniyete hukuki bir sonuç bağladığı durum olmalıdır. Yetkisi bulunmadığı hâlde, kendini yetkili olarak gösteren bir memurun yapmış olduğu evlilik, kanaatimizce yok hükmündedir¹².

b. Memurun Yetki Bölgesi Dışında Kalması

Evlendirme Yönetmeliği'nin 9. maddesinin birinci fıkrasında evlendirme memurlarının yetki sınırları belirlenmiştir. Buna göre *“Bu Yönetmelik hükümlerine göre kendilerine evlendirme memurluğu yetkisi verilen görevlilerin bu yetkileri; büyükşehir belediye başkanları için büyükşehir belediye hudutları; diğer belediye başkanları veya görevlendirecekleri memurlar ile müftülük görevlileri için yetki alanında bulunan il, ilçe, belediye ve köy hudutları; muhtarlar için o köy hudutları ile sınırlıdır.”*

Evlendirme memurunun yetki bölgesi dışında kalan bir yerde evlenme törenini gerçekleştirilmesi durumunda, söz konusu evliliğin yok sayılıp sayılmayacağı meselesi tartışmalıdır. Doktrindeki bir görüşe¹³ göre tarafların iyiniyetli olması ve töreni, evlendirme dairesinde yapmaları durumunda evlenme yok sayılmamalıdır. Yargıtay uygulamasında ise kararların çeşitlilik gösterdiği görülmektedir¹⁴. Kanaatimizce teknolojik gelişmeler de dikkate alındığında, evlendirme memurunun yetki alanının tespiti kolaylaşmıştır. Bu sebepten dolayı eşlerin, iyiniyetli olması durumunda bile evlendirme memurunun yetki alanı dışında kalan bir evlenme töreninin yapılması, bu evliliğin yokluğu sonucunu doğurmalıdır.

c. Evlendirme Memurunun İradesi

Evlendirme memurunun iradesinin, evlenme töreni yapılırken tam ve eksiksiz bir şekilde olması şarttır¹⁵. Evlendirme memurunun evliliğin yapıldığı sırada ehliyetsiz olması, söz konusu işlemin yokluğu sonucunu doğurur. Örneğin evlendirme memurunun tam ehliyetsiz olduğu durumlarda, tam ehliyetsizlerin irade beyanları hüküm doğurmadığı için, evliliğin yokluğu gündeme gelmelidir.

Evlendirme memurunun kısıtlılığına karar verilmişse, memurun sınırlı ehliyetsizlik durumu kısıtlama kararının kesinleşmesiyle başlar. Kısıtlama kararının üçüncü kişilere karşı hüküm ifade etmesi, Türk Medeni Kanunu'nun 410. maddesinin üçüncü fıkrasına göre,

¹⁰ Görüşler için bkz., Akıntürk/Ateş, s. 205-206; Oğuzman, s. 102.

¹¹ Aynı yönde bkz., Erdem, s. 69.

¹² Aynı yönde bkz., Oğuz Ersöz/Gizem Şahika Önder, *“Evlenmenin Yokluğu”*, Yargıtay Dergisi, C.44, S.3, 2018, s. 1104. Evlenmenin geçerli olacağı yönünde bkz., Oğuzman, s. 102; Dural/Öğüz/Gümüş, s. 76; Öztan, s. 75; Akıntürk/Ateş, s. 206.

¹³ Bkz., Fezyoğlu, s. 101; Öztan, s. 575-576.

¹⁴ Evliliğin yok hükmünde olacağı hususunda bkz., *“...Evlendirme memurunun idarî görev sınırı dışına çıkarak bir evlendirme işlemi yapması halinde o yer evlendirme memurunun görevini gaspetmiş, (kanunsuz olarak elinden almış) olacağı için, yaptığı nikah yok sayılır. Eski bir deyişle böyle bir nikah sözleşmesi keenlemeyekindedir.”* Yargıtay 2. HD, E:1975/4528-K:1975/5246, www.lexpera.com, Erişim Tarihi: 18.02.2019. Tarafların iyiniyetli hareket etmiş olmaları kaydıyla evlenmenin geçerli olacağı yönündeki karar için bkz., *“...Bütün kurallarına uygun hareket edildiği inancı içinde köy muhtarı huzurunda yapılan evlenme akıtlarının, muhtarın görev alanı dışında yapılmış olsa bile geçerli sayılacağına, 13.12.1985 gününde üçte ikiyi geçen çoğunlukla karar verildi.”* İBGK., E:1985/4-K:1985/9, www.lexpera.com, Erişim Tarihi: 18.02.2019. Ayrıca bkz., Er-söz/Önder, s. 1104-1107.

¹⁵ Akıntürk/Ateş, s. 98.

kararın ilan edilmiş olmasına bağlıdır¹⁶. Evlendirme memuru, hakkındaki kısıtlılık kararı ilan edilmeden önce evlilik törenini gerçekleştirmişse, söz konusu evlilik kanaatimizce geçerlidir. Ancak bu evliliğin geçerli olabilmesi için tarafların, evlendirme memuru hakkında alınan kısıtlama kararını bilmemeleri veya bilebilecek durumda olmamaları gerekmektedir.

Kısıtlılık kararının ilanından sonra evlenme töreni, hakkında kısıtlama kararı verilen evlendirme memuru tarafından gerçekleştirilmişse evlilik yok hükmündedir. Bunun yanı sıra Türk Medeni Kanunu'nun 452. maddesinin ikinci fıkrasından hareketle sınırlı ehliyetsiz olan evlendirme memuru, kendisini tam ehliyetli gibi göstermiş ve tarafları yanıltmışsa, ortaya çıkan zararı tazmin etmek zorundadır. Özellikle evlenme töreni için yapılan masraflar, bu kapsamda tazmin edilmesi gereken zarar kalemi olarak değerlendirilebilir.

Evlendirme memurunun kısıtlanması için yeterli sebep bulunmama birlikte korunması için hâkim tarafından kendisine yasal danışman atanırsa, evlendirme memuru sınırlı ehliyetli hâle gelmiş olur. Evlilik törenini gerçekleştirebilmesi açısından evlendirme memurunun sınırlı ehliyetli olması önemli değildir çünkü sınırlı ehliyetlilerin hangi işlemler açısından yasal danışmanlarının olumlu oylarını almaları gerektiği Türk Medeni Kanunu'nun 429. maddesinde tahdidi bir şekilde sayılmıştır. Evlilik töreninin gerçekleştirilmesi, bu sayılan işlemler arasından yer almadığı için evlilik geçerli olur.

Evlendirme memurunun ayırt etme gücünü geçici olarak kaybettiği durumlarda evliliğin akibeti açısından yapılacak tespitlerde Türk Borçlar Kanunu'nun 59. maddesi ile 114. maddesinin ikinci fıkrası birlikte değerlendirilmelidir. Türk Borçlar Kanunu'nun 59. maddesine göre ayırt etme gücünü geçici olarak kaybeden kişi, ayırt etme gücünü kaybetmede kusuru olmadığını ispat etmedikçe, vermiş olduğu zararlardan dolayı sorumlu tutulmaktadır. Türk Borçlar Kanunu'nun 114. maddesinin ikinci fıkrasında ise haksız fiile ilişkin hükümlerin kıyasen sözleşmeye aykırılık hâlleri bakımından da uygulama alanı bulacağı düzenlenmektedir. İlgili 114. maddenin ikinci fıkrasındaki düzenleme, Türk doktrininin aksine İsviçre doktrinindeki hâkim görüş çerçevesinde sadece zararın hesaplanmasına ilişkin hükümlerle sınırlı tutulmamakta¹⁷; sözleşmenin kurulması ve şartları için de uygulama alanı bulmaktadır¹⁸. Kanaatimizce de bu hükmün tıpkı İsviçre doktrininde olduğu gibi geniş yorumlanması gerekmektedir. Evlendirme memurunun ayırt etme gücünü geçici olarak kaybetmesi durumunda, söz konusu evliliğin yoklukla sakat olduğu kabul edilmelidir.

Evlendirme memurunun tehdit altında evlenme törenini yapmaya zorlanması hâlinde evliliğin yokluğundan söz edilmelidir¹⁹. Tehdit altında iradenin oluşumu aşamasında bir bozukluk olacağından²⁰ evliliğin yokluğu gündeme gelir.

¹⁶ Ayrıca bkz., Serap Helvacı, Gerçek Kişiler, Legal Yayıncılık, B.8, 2017, s. 81; M. Kemal Oğuzman/Özer Seliçi/Saibe Oktay-Özdemir, Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler), Filiz Kitabevi, B.15, 2015, s. 96.

¹⁷ Bkz., Meliha Sermin Paksoy, Sözleşmeyi İhlale Yönelme, On İki Levha Yayıncılık, 2018, s. 147.

¹⁸ Karl Oftinger, Schweizerisches Haftpflichtrecht, Schulthess Polygraphischer Verlag, 5. Aufl., 1995, s. 692; Walter R. Schlupe, "Schuldrechtliche Aspekte der Verleitung zum Vertragsbruch", Festschrift für Max Keller zum 65. Geburtstag, Schulthess Polygraphischer Verlag, Zürich 1989, s. 287

¹⁹ Bkz., Andreas, B. Schwarz, Aile Hukuku I, Çev: Bülent Davran, İsmail Akgün Matbaası, B.2, 1946, s. 102; Akıntürk/Ateş, s. 98.

²⁰ Fikret Eren, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Yetkin Yayınları, B.24, 2020, s. 452.

2. Tarafların Cinsiyetlerinin Aynı Olması

Tarafların cinsiyetlerinin aynı olması, evliliğin yokluğuna sebep olmaktadır. Bu başlık altında üçlü bir ayırım yapılarak sözleşmenin kurulduğu sırada cinsiyetlerin aynı olması, sözleşme kurulduktan sonra taraflardan birinin cinsiyetini değiştirmesi ile sözleşme kurulduktan sonra her iki tarafın aynı anda cinsiyetlerini değiştirmesi durumları incelenmektedir.

a. Sözleşmenin Kurulduğu Sırada Cinsiyetlerin Aynı Olması

Sözleşmenin kurulduğu yani evlilik töreninin yapıldığı sırada tarafların cinsiyetlerinin aynı olması durumunda, evlilik yok hükmündedir. Türk Hukuku'na göre aynı cinsten iki kişinin evlenmesi söz konusu olamaz ve bu evlilik yok hükmünde sayılır²¹.

Bazı hukuk sistemlerinde aynı cinsten iki kişinin, tescil edilmek suretiyle hayat ortaklığı (Lebenspartnerschaft) kurmaları yasalar tarafından mümkün kılınmıştır²². Bu ve benzeri düzenlemelere sahip olan ülkelerde, eşcinsel evliliklere (birlikteliklere) izin verildiği için yokluktan bahsetmek mümkün değildir.

b. Sözleşme Kurulduktan Sonra Taraflardan Birinin Cinsiyetini Değiştirmesi

Sözleşmenin kurulmasından sonra taraflardan birinin cinsiyetini değiştirmesi durumunda evlenmenin akıbetinin ne olacağı, cinsiyet değişikliğine ilişkin genel bilgiler verildikten sonra ele alınmaktadır. Bu kapsamda cinsiyet değişikliği evlilik, eşler, çocukların velâyeti ve evlâtlık ilişkisi yönünden değerlendirilebilir.

aa. Cinsiyet Değişikliğine İlişkin Genel Bilgiler

Cinsiyet değişikliği ya da başka bir ifadeyle cinsiyet değiştirme, kadın veya erkeğin karşı cinsle dönüşmesini ifade etmektedir²³. Türk Hukuku'nda cinsiyet değişikliğine ilişkin ilk düzenleme 1988 yılında 3444 Sayılı Kanun ile 743 Sayılı Medeni Kanun'un 29. maddesine eklenen ikinci fıkra ile olmuştur. Söz konusu düzenlemede cinsiyet değişikliğinin şartları ve hangi durumlarda cinsiyet değişikliğinin yapılabileceğine ilişkin bir belirleme yoktur²⁴.

4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu ile cinsiyet değişikliğine ilişkin kapsamlı bir düzenleme getirilmiştir. Türk Medeni Kanunu'nun 40. maddesine göre cinsiyetini değiştirmek isteyen kimse, şahsen başvuruda bulunarak mahkemece cinsiyet değişikliğine izin verilmesini isteyebilir. Ancak, iznin verilebilmesi için, istem sahibinin on sekiz yaşını doldurmuş

²¹ Bkz., Tandoğan, s. 51-52; Erdem, s. 70; Feyzioğlu, s. 96; Savaş, s. 129; Arsebük, s. 592, dn. 8; Köprülü, s. 8; Oğuzman, s. 103; Kılıçoğlu, s. 73; Akıntürk/Ateş, s. 204; Dural/Öğüz/Gümüş, s. 71.

²² İsviçre örneği için bkz., Mustafa Dural, "İsviçre'de Eşcinsel Hayat Ortaklığının Düzenlenişi", Journal of Yaşar, C.8, Özel Sayı, 2013, s. 928 vd. Diğer ülkelerdeki uygulamalar açısından ayrıntılı bilgi için bkz., Kâzım Sedat Sirmen, "Eş Cinsel Birliktelikler ve Bunların Kanunlar İhtilâfi Hukukunda Düzenlenişi", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.58, S.4, 2009, s. 829 vd. Eşcinsel birlikteliklere ilişkin olarak ayrıca bkz., Emre Birden, "Eşcinsel Birlikteliklerin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Tanınması", Anayasa Hukuku Dergisi, C.4, S.8, 2015, s. 163 vd.; Kılıçoğlu, s. 73; Akıntürk/Ateş, s. 2054; Dural/Öğüz/Gümüş, s. 71 vd.; Öztan, s. 573.

²³ Selin Sert, "Türk Medeni Hukukunda Cinsiyet Değiştirme", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S.118, 2015, s. 256; Kudret Güven, "Cinsiyet Değişikliği ve Hukuki Sonuçları", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.1, S.1, 1997, s. 58 vd.

²⁴ Bkz., H. Gültekin Can, "Türk Medeni Kanunu Kapsamında Cinsiyet Değişikliği ve Anayasa Mahkemesinin 2017/130. Esas, 2017/165 Karar Sayılı İptal Kararının Kolaylaştırıcı Etkisi", Terazi Hukuk Dergisi, C.14, S.159, 2019, s. 2196; Sert, s. 256.

bulunması ve evli olmaması; ayrıca transseksüel yapıda olup, cinsiyet değişikliğinin ruh sağlığı açısından zorunluluğunu bir eğitim ve araştırma hastanesinden alınacak resmî sağlık kurulu raporuyla belgelemesi şarttır. 20/3/2018 tarihli ve 30366 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Anayasa Mahkemesinin 29/11/2017 tarihli ve Esas 2017/130, Karar 2017/165 sayılı Kararıyla, bu maddenin birinci fıkrasının ikinci cümlesinde yer alan “...ve üreme yeteneğinden sürekli biçimde yoksun bulunduğunu...” ibaresi iptal edilmiştir.

Türk Medeni Kanunu’nun 40. maddesinde cinsiyet değişikliği için aranan şartlar belirtilmektedir. Buna göre cinsiyet değiştirmek isteyen kişinin mahkemeye şahsen başvurması ve cinsiyet değişikliğine izin verilmesini istemesi gerekmektedir. Kanun koyucu maddede cinsiyet değişikliği yapılabilmesi için bir yaş sınırı getirmiş ve bunu, on sekiz yaşın doldurulması şeklinde belirtmiştir. Maddede sadece on sekiz yaşın doldurulmasından bahsedilmiş olup; ayırt etme gücüne ilişkin herhangi bir değerlendirme yapılmamıştır. Ancak ayırt etme gücünün varlığı, cinsiyet değişikliği kararı için aranmalıdır²⁵. Cinsiyet değişikliği için ayrıca transseksüel yapıda olmak, resmi sağlık kuruluşundan bir rapor almak ve evli olmamak gerekmektedir. Türk Medeni Kanunu’nun 40. maddesinde sayılan bu şartların tamamının varlığı hâlinde kişinin cinsiyetini değiştirmesinde hukuki olarak bir engel yoktur.

bb. Evliliğin Gerçekleşmesinden Sonra Taraflardan Birinin Cinsiyetini Değiştirmesi

Evliliğin gerçekleşmesinden sonra taraflardan birinin cinsiyetini değiştirmesi Türk Medeni Kanunu’nun 40. maddesine göre hukuki anlamda mümkün değildir. Türk Medeni Kanunu’nun 40. maddesine göre cinsiyetin değiştirilebilmesi için aranan şartlardan biri, cinsiyetini değiştirmek isteyen kişinin evli olmamasıdır²⁶. Ancak her nasılsa eşlerden biri fiili olarak cinsiyetini değiştirmişse, evliliğin akıbetinin ne olacağı konusu tartışmalıdır²⁷.

Evlilik devam ederken taraflardan biri her nasılsa cinsiyetini değiştirmişse, doktrin- de bazı yazarlar evliliğin kendiliğinden sona ereceğini; bazıları ise bu durumun genel boşanma sebebi olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir²⁸. Bazı yazarlar da burada bir yokluktan bahsedilemeyeceğini düşünmektedir²⁹. Kanaatimizce böyle bir durumda ken-

²⁵ Nurullah Tekin, “Cinsiyet Değiştirme Kavramı ve Cinsiyet Değişikliği Ameliyatının Hukuki Açından Değerlendirilmesi”, Terazi Hukuk Dergisi, S.39, 2009, s. 108; İpek Sağlam, “Türk Medeni Kanunu Madde 40 Üzerine Bir Değerlendirme”, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, C.VIII, S.3-4, 2004, s. 460; Gamze Turan Başara, “Türk Medeni Kanunu’nun 40’ıncı Maddesi Kapsamında Cinsiyet Değişikliği ve Hukukî Sonuçları”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S.103, 2012, s. 252; Sert, s. 260.

²⁶ Bkz., Sert, s. 260; Turan Başara, s. 252; Rona Serozan, Medeni Hukuk (Genel Bölüm/Kişiler Hukuku), B.6, 2015, s. 489.

²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz., Feyizioğlu, s. 98 vd. Evlenme merasimi ile cinsiyet değişikliği arasında geçen sürede, söz konusu evliliğin geçerliliğini koruyacağı hususunda bkz., Oğuzman, s. 103.

²⁸ Doktrindeki görüşler için bkz., Sert, s. 265 vd. Evlilik birliğinin sarsılması ya da onur kırıcı davranış sebebiyle boşanma davası açılarak evliliğin sona erdirilmesi görüşü için bkz., Sera Reyhani Yüksel, “Cinsiyet Değişikliği ve Evliliğe Etkisi”, Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi, C.9, S.21, 2017, s. 68. Onur kırıcı davranış sebebiyle boşanma davası açılarak evliliğin sona erdirilmesi hususunda bkz., Kılıçoğlu, s. 74. Evlilik birliğinin sarsılması sebebiyle boşanma davası açılarak evliliğin sona erdirilmesi görüşü için bkz., Öztan, s. 574.

²⁹ Bkz., Evlilikten sonra taraflardan birinin cinsiyet değiştirmesi neticesinde evliliğin yok hükmünde sayılacağına ilişkin bir hüküm bulunmadığından dolayı, burada evliliğin yokluğundan bahsedilemeyeceğine ilişkin olarak bkz., Şükran Şıpka, “Yeni Medeni Kanuna Göre Cinsiyet Değişikliğinin Evliliğe Etkisi”, Ergun Özsunay’a Armağan, 2004, s. 669. Sonradan ortaya çıkan bu gibi durumların, şartları varsa, boşanma sebebi olabileceği ve eşler arasındaki cins ayrılığının ortadan kalkmasının

dine özgü bir yokluktan söz edilmelidir³⁰. Çünkü taraflardan birinin evlilik sırasında cinsiyetini değiştirmesi durumunda artık o evlilikten beklenen sonuçların sağlıklı bir şekilde doğması mümkün değildir. Kendine özgü yokluğun, kanaatimizce cinsiyet değişikliğinin yapıldığı andan itibaren geleceğe etkili olarak sonuç doğurması (evliliğin o andan itibaren yok sayılması) gerekmektedir.

aaa. Eşler Yönünden Etkisi

Taraflardan birinin cinsiyetini değiştirmesi durumunda, eşler açısından tazminat hakkının doğup doğmadığı değerlendirilmelidir. Doktrindeki bir görüşe göre³¹ cinsiyet değişikliği, kişi için tıbbi bir zorunluluktur ve bu sebebe dayanarak eşlerin birbirlerinden tazminat istemeleri söz konusu olmaz. Kanaatimizce bu durumda diğer eşin özellikle manevi tazminat istemesi mümkündür. Cinsiyetini değiştiren tarafın, transseksüel yapıda olduğunu hissetmesi bir anda ortaya çıkan veya gerçekleşen bir hâl değildir. Kişi, bu hissiyatlarını bilmesine rağmen karşı cinsle evlilik gerçekleştirmiş ancak sonradan evliliğini yürütemeyeceğini anlamışsa kanaatimizce onun kusurlu hareket ettiği kabul edilmelidir. Bir başka ifadeyle bu tür hisler veya duygular içerisinde bulunan kişinin, bu his veya duyguları bastırır umuduyla evliliği denemesi ancak evliliğin başarısız olması, diğer taraf için manevi olarak bir yıkıma sebebiyet verir. Zaten kanun koyucu Türk Medeni Kanunu'nda cinsiyetini değiştirmek isteyen kişilerin evli olmamalarını aramıştır.

bbb. Çocuklar ve Velâyet Hakkı Bakımından Etkisi

Evliliğin devamında taraflardan birinin cinsiyetini değiştirmesi ve buna bağlı olarak evliliğin akıbeti beraberinde velâyete ilişkin sorunları da getirmektedir. Cinsiyet değişikliği durumunda velâyetin kime verileceği hususunda bir düzenleme yoktur ve konunun çözümü, boşanmanın genel sonuçlarına ilişkin hükümlerden hareketle tespit edilmelidir³².

Türk Medeni Kanunu'nun 182. maddesinin birinci fıkrasında velâyet hakkının kime bırakılacağı konusunda hâkimin takdir yetkisi olduğu düzenlenmektedir. Velâyet hakkının ana ve babadan kime verileceği hususunda taraflar açısından bir öncelik hakkı olmayıp, taraflar eşittir. Ancak kanaatimizce cinsiyetini değiştiren tarafa çocuğun velâyetinin veril-

yokluk olamayacağı yönündeki görüş için bkz., Kudret Güven, “Cinsel Kimlik Üzerinde Hak Kavramı ve Korunması: Transseksüellik ve İnterseksüellik”, Baştent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.1, S.1, 2015, s. 158 vd. Benzer şekilde yokluktan söz edilemeyeceğine ilişkin olarak bkz., Emre Cumalioğlu, “Transseksüellerin Sicil Cinsiyetini Değiştirmelerinde Kısırlık ve Ameliyat Zorunluluğu Türk Medeni Kanunu'nun 40. Maddesi Anayasa'ya Aykırı mı?”, M. İlhan Ulusan'a Armağan-Cilt: I, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.15, S.1-2, s. 448, dp. 28; Erdem, s. 70-71.

³⁰ Böyle bir durumda evliliğin yok hükmünde olacağı görüşü için bkz., Abdülkadir Arpacı, “Yasal Olmayan Cinsiyet Değişirme ve Sonuçları”, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S.1, 2007, s. 311; Candan Yasan, Milletlerarası Özel Hukukta Aynı Cinsiyetten Kişilerin Birliktelikleri, On İki Levha Yayıncılık, 2013, s. 73, dn. 279.

³¹ Bkz., Michael R. Will/Bilge Öztan, “Hukukun Sebebiyet Verdiği Bir Acı-Transseksüellerin Hukuki Durumu”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.43, S.1, 1993, s. 256; Güven, Cinsiyet Değişikliği, s. 72; Turan Başara, s. 261; Tekin, s. 111.

³² Bkz., Turan Başara, s. 261.

mesi, çocuğun gelişimi açısından olumsuz sonuçlar doğurur³³. Bu açıdan özellikle çocuğun gelecekteki yararlarının korunması dikkate alınmalıdır³⁴.

Velâyet kendisine bırakılmayan tarafın, çocukla kişisel ilişki kurması Türk Medeni Kanunu'nun 182. maddenin ikinci fıkrasında düzenlenmiştir. Cinsiyetini değiştiren tarafın çocukla kişisel ilişki kurması, çocuğun yararı da göz önünde tutularak mümkün olmalı ancak kanaatimizce bu görüşmelerde uzmanlardan (pedagog, psikolog vb.) yardım alınmalıdır.

ccc. Evlât Edinme İlişkisi Yönünden Etkisi

Eşler, Türk Medeni Kanunu'nun 306. maddesine göre bir küçüğü birlikte evlât edinebilirler. Birlikte evlât edinilmesi için bazı şartların sağlanması gerekir. Bu şartların başında taraflar arasında geçerli bir evlilik ilişkisinin varlığı gelmekte; birlikte evlât edinme sadece eşlere tanınmaktadır³⁵. Bu açıdan aralarında geçerli bir evlenme ilişkisi bulunmayan kişiler, birlikte evlât edinemezler. Evlilik dışı birlikte yaşayanlar veya aynı cinsten kişilerin birlikte evlât edinmeleri de mümkün değildir³⁶.

Evliliğin gerçekleşmesinden sonra taraflardan birinin cinsiyetini değiştirmesiyle evlilik ilişkisi ortadan kalkacağı için artık birlikte evlât edinmeden de söz edilemez. Bunun yanı sıra evlât edinmek için gerekli prosedüre başlayan eşlerden biri, prosedür tamamlanmadan cinsiyetini değiştirirse, mahkemenin evlâtlık ilişkisinin kurulmaması yönünde karar vermesi uygun olur. Türk Medeni Kanunu'nun 316. maddesinde düzenlenen ve evlâtlık ilişkisi kurulması için gerekli araştırmaların yapılması sonucunda aynı cinsten kişilerin evlat edinmelerinin çocuğun menfaatini ve ruhsal gelişimini engelleyeceği aşikârdır.

Eşler, birlikte evlât edindikten sonra, eşlerden biri cinsiyetini değiştirirse kanaatimizce evlâtlık ilişkisi başvuru üzerine mahkemece sona erdirilmelidir. Çünkü böyle bir durumda evlâtlığın menfaati ağır biçimde zedelenir.

c. Sözleşme Kurulduktan Sonra Her İki Tarafın Aynı Anda Cinsiyetini Değiştirmesi

Sözleşme kurulduktan sonra Türk Medeni Kanunu'nun 40. maddesi uyarınca taraflar hukuken cinsiyet değiştiremeseler de her nasılsa fiili olarak cinsiyetleri değişmişse, evliliğin ne olacağı sorusu akla gelebilir. Örneğin erkek A ile kadın B evlenmişler ve aradan bir süre geçtikten sonra ikisi de aynı gün fiilen cinsiyet değiştirme ameliyatı olarak cinsiyetlerini değiştirmişlerdir. Bu durumda artık A kadın; B de erkek olmuştur.

Sözleşmenin kurulduğu sırada cinsiyetleri farklı olan iki kişi; evlendikten sonra cinsiyetlerini aynı anda değiştirmişlerse, evliliğin yokluğundan söz edilmelidir. Somut örnek açısından cinsiyet değişikliğinden sonra evlilik, farklı cinsten kişilerle devam ediyor olsa bile evlilik yok sayılmalıdır. Ancak tarafların, kayıtlardaki ilgili düzenlemelerden sonra tekrar evlenmelerinde herhangi bir engel yoktur³⁷.

³³ Aynı görüş için bkz., Aydın Zevkililer, "Medeni Kanun ve Cinsiyet Kargaşası", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 1988/2, s. 279. Aksi görüş için bkz., Güven, Cinsiyet Değişikliği, s. 73-74.

³⁴ Bkz., Yargıtay 2. HD., E:1982/5077, K:1982/5531, www.kazanci.com, Erişim Tarihi: 7.08.2020.

³⁵ Bkz., Cem Baygın, "Evlât Edinmenin Koşulları", Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, C.VII, S.3-4, 2003, s. 607; Mehmet Demir, "Bazı Ülke Yasaları ile Karşılaştırmalı Olarak Evlât Edinmenin Yasal Koşulları", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.52, S.3, 2003, s. 261.

³⁶ Bkz., Şükran Şıpka, "4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu'nun "Evlât Edinme"ye İlişkin Hükümlerinin İncelenmesi", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C.57, S.1-2, 1999, s. 309.

³⁷ Bkz., Necip Kocayusufoğlu, Türk Hukukunda Transseksüeller Nüfus Kütüğündeki Cinsiyet Kaydının Düzeltilmesi İçin Dava Açabilir Mi?, Filiz Kitabevi, 1986, s. 32-33.

3. Tarafların İradelerini Aynı Anda ve Sözlü Olarak Açıklamamış Olması

Geçerli bir evlenmeden söz edilebilmesi için tarafların resmi memur önünde evlenme iradelerini açıkça beyan etmeleri gerekmektedir³⁸. Bu durum Türk Medeni Kanunu'nun 142. maddesinde "*Evlendirme memuru, evleneceklerden her birine birbiriyle evlenmek isteyip istemediklerini sorar. Evlenme, tarafların olumlu sözlü cevaplarını verdikleri anda oluşur. Memur, evlenmenin tarafların karşılıklı rızası ile kanuna uygun olarak yapılmış olduğunu açıklar.*" şeklinde ifade edilmektedir.

a. İradelerin Aynı Anda ve Sözlü Olarak Açıklanmaması

Evliliğin geçerli bir şekilde kurulabilmesi için her iki tarafın da memur önünde olumlu yöndeki irade beyanlarını aynı anda ve sözlü olarak açıklamaları şarttır³⁹. Taraflardan biri, bu iradesini açıklamaz veya "*hayır*", "*evlenmeyi reddediyorum*" vb. şekillerde olumsuz bir açıklamada bulunur ya da memur önüne taraflardan sadece birisi gelirse, artık burada geçerli bir evlenmeden söz edilmesi mümkün değildir⁴⁰. Bununla birlikte örneğin su altında yapılan evlenme törenleri, su altında taraf beyanlarının sözlü bir şekilde açıklanması mümkün olmadığı için kanaatimizce yok hükmündedir.

Tarafların irade beyanlarını *aynı anda* açıklamalarından maksat evlenme törenin kesintiye uğramadığının kabul edilebileceği bir süre içerisinde tarafların bu beyanlarını evlendirme memuru huzurunda dile getirmeleridir⁴¹. Örneğin taraflardan birinin irade beyanını olumlu bir şekilde açıkladıktan sonra veya diğer tarafın kendi beyanını açıklamadan önce heyecandan kısa süreli bir şekilde bayılıp ardından tekrar ayılması durumunda evlenme töreninin kesintiye uğradığını söylemek mümkün değildir⁴². Ancak sürenin uzaması hâlinde -örneğin taraflardan birinin hastaneye kaldırılması- törenin kesintiye uğradığı düşünülebilir. Bu açıdan kısa süreli kesintiler evliliğin yokluğu sebebinin doğurmasa da uzun süreli ve diğer tarafın beyanını almayı engelleyen olaylar evliliğin yokluğunu doğurur. Bunun yanı sıra taraflardan biri iradesini açıkladıktan sonra, diğer taraf iradesini açıklayamadan ölürse, evlenme kurulmamış sayılır⁴³. Her iki tarafın irade beyanlarını memura açıkladıktan sonra taraflardan birinin ölmesi durumunda, evliliğin geçerli bir şekilde yapıldığı söylenir.

³⁸ Bkz., Eugène Curti-Forrer, Kanunu Medeni Şerhi Türk-İsviçre Cilt: I, Şahsın Hukuku-Aile Hukuku, Cumhuriyet Matbaası, 1930, s. 199; Mustafa Reşit Belgesay, Türk Kanunu Medenisi Şerhi-II Aile Hukuku, Şaka Matbaası, B.3, 1949, s. 46.

Evlendirme Yönetmeliği Madde 27/1: "*Evlenme, evlendirmeye yetkili bir görevli önünde en az iki tanıkla birlikte ve bizzat tarafların huzuru ile aleni olarak yapılır.*"

³⁹ Bkz., Oğuzman, s. 103; Feyzioğlu, s. 102; Kılıçoğlu, s. 75; Akıntürk/Ateş, s. 206; Öztan, s. 576; Erdem, s. 69. "*...Yapılan soruşturma ve toplanan delillerden, davacı Hakan'ın evlenme sırasında evlendirme memuru huzurunda bulunmadığı ve evlenmeye uygun bir irade açıklamasının olmadığı, evlenme defterini onun yerine başka bir şahsın imzaladığı anlaşılmaktadır. Bu durumda akit geçerli biçimde oluşmamıştır. Evlenme yoklukla malüldür...*" Yargıtay 2. HD, E:2007/4951-K:2008/2337, www.lexpera.com, Erişim Tarihi: 10.12.2018.

Burada Evlendirme Yönetmeliği'nin 29. maddesindeki düzenlemeye de değinmek gerekir. İlgili düzenlemeye göre evlenmenin yapılacağı sırada taraflardan birinin iradesini serbestçe açıklanmasını engelleyici ruh hâli içinde bulunduğu davranışlarından açıkça anlaşılması hâlinde evlendirme memuru bu durumu taraflara bildirerek evlenmeyi erteleyebilir. Evlenmenin gerçekleşmesi için tarafların iradelerinin serbestçe açıklamaları önemli bir rol oynamaktadır.

⁴⁰ Bkz., Tandoğan, s. 52; Savaş, s. 133.

⁴¹ Bkz., Erdem, s. 69; Ersöz/Önder, s. 1089.

⁴² Aynı yönde bkz., Kemal Oğuzman/Mustafa Dural, Aile Hukuku, Filiz Kitabevi, B.2, 1998, s. 88.

⁴³ Bkz., Savaş, s. 134.

Temsilci aracılığıyla yapılan irade açıklamaları geçerli olmayıp ortada taraflarca yapılan bir beyan olmadığı için evlilik yine yok hükmünde sayılır⁴⁴.

b. Tarafların Evlenme Yaşına Ulaşmamış Olmaları

Evlenmek için iradelerini açıklayacak tarafların ayırt etme gücüne sahip olmaları gerekir. Türk Medeni Kanunu'nun 125. maddesinde de ayırt etme gücüne sahip olmayanların evlenemeyeceği açıkça hükme bağlanmıştır. Bunun yanı sıra evlenmek isteyenlerin kanun koyucunun öngördüğü evlenme yaşına erişmiş olmaları şarttır. Türk Medeni Kanunu'nun 124. maddesine göre kadın veya erkek için olağan evlenme yaşı on yedi yaşın; olağanüstü durumlarda ve pek önemli sebeplerin varlığı hâlinde de on altı yaşın doldurulmasıdır.

Kanun koyucu, evlenme yaşına ulaşılmadan yapılan evlilikler için bir yaptırım öngörmemiş ve bu durum, doktrinde farklı görüşlerin ileri sürülmesine sebep olmuştur. Doktrindeki görüşlerden ilki⁴⁵, evlenme yaşına henüz ulaşmamış olanların yapmış oldukları evlilikleri geçerli kabul eden görüştür. Buna göre evliliğin mutlak butlanına sebep olan durumlar kanunda tahdidi olarak belirtilmiş ve evlenme yaşının doldurulmamış olması, bu sebepler arasında belirtilmemiştir.

Doktrindeki görüşlerden ikincisi ise, evliliği geçersiz saymakla birlikte geçersizliğin türü açısından farklı değerlendirmeler yapmaktadır. Bir görüşe⁴⁶ göre olağan evlenme yaşını henüz doldurmamış ancak ayırt etme gücüne sahip olan kişilerin yapmış oldukları evlilikler nispi butlana tabi olup; Türk Medeni Kanunu'nun 153. maddesi kıyasen bu evliliklere uygulanmalıdır. Bu görüşe katılmak mümkün değildir çünkü bazı durumlarda (yasal temsilcisinin izni olmaksızın evlenen kimse sonradan on sekiz yaşını doldurmak suretiyle ergin olur, kısıtlı olmaktan çıkar veya kadın gebe kalırsa) yasal temsilci tarafından evliliğin açılacak bir butlan davasıyla iptal edilmesi mümkün olmaz⁴⁷. Bu görüş açısından bir diğer problemlili husus da küçüğün evlenmesi durumunda iptal davasını sadece yasal temsilci sıfatıyla ana ve babanın açacak olmasıdır. Ancak söz konusu evlilik, zaten ana ve babanın rızası ve isteğiyle gerçekleştiği için artık evliliğin iptalini istemek söz konusu değildir⁴⁸. Kanaatimizce bu durum özellikle küçüğün menfaatini ağır bir biçimde zedelemektedir.

Diğer bir görüş⁴⁹, taraflardan birinin veya her ikisinin evlenme yaşına ulaşmamış olmasına rağmen yaptıkları evliliği, mutlak butlanla sakat (ayırt etme gücünün yokluğu sebebiyle) bir evlilik olarak kabul etmektedir. Başka bir görüşe⁵⁰ göre ise evlenme yaşına erişmek, evlenmenin kurucu unsuru olduğundan böylesi bir durumda evliliğin yokluğundan söz etmek kamu düzeni açısından da uygun olmaktadır. Bu görüş, evlenme yaşını evliliğin

⁴⁴ Bkz., Ömer Uğur Gençan, "Evlenmenin Yokluğu", Türkiye Noterler Birliği Dergisi, S.147, 2010, s. 6; Feyzioğlu, s. 102; Öztan, s. 577; Dural/Öğüz/Gümüş; s. 77; Kılıçoğlu, s. 75.

⁴⁵ Bkz., Selahattin Sulhi Tekinay, Türk Aile Hukuku, Filiz Kitabevi, B.7, 1990, s. 163.

⁴⁶ Bkz., H. Cahit Oğuzoğlu, Medeni Hukuk II-Aile Hukuku, Yeni Desen Matbaası, B.5, 1963, s. 38-39; Akıntürk/Ateş, s. 225; Schwarz, s. 65.

⁴⁷ A. Dilşad Keskin, "Küçük Yaşta Evlenmenin Müeyyidesi", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.XV, S.4, 2011, s. 74-75.

⁴⁸ Bkz., Keskin, s. 74-75.

⁴⁹ Bkz., Oğuzman/Dural, s. 95; Abdülkerim Yıldırım, Türk Aile Hukuku, Savaş Yayınevi, 2014, s. 27. Hüseyin Hatemi/Rona Serozan, Aile Hukuku, Filiz Kitabevi, 1993, s. 111. Ayrıntılı bilgi için bkz., Keskin, s. 76 vd.

⁵⁰ Bkz., Öztan, s. 602. Ayrıca bkz., Yargıtay 2. HD., E:2011/4235-K:2011/7649, www.lexpera.com, Erişim Tarihi: 21.08.2020; Yargıtay 2. HD., E:2006/6049-K:2006/14441, www.lexpera.com, Erişim Tarihi: 21.08.2020.

kurucu unsuru olarak değerlendirmektedir. Ancak evlenme yaşı, evliliğin kurucu unsuru değildir.

Kanaatimizce Türk Medeni Kanunu'nun aradığı evlilik yaşını henüz doldurmamış ancak ayırt etme gücüne sahip olan kişilerin yapmış oldukları evlilikler, yok evlilik olarak kabul edilmelidir. Söz konusu evliliğin yok hükmünde olduğu, kanaatimizce aranan evlenme yaşına ulaşılamamış olmasından değil; toplumsal yapı, kamu düzeni, ailenin toplum hayatındaki önemi ve küçüğün menfaati dikkate alınarak kabul edilmelidir.

c. Sağır ve Dilsizlerin Evlenmelerinde İrade Açıklaması

Sağır ve dilsizlerin evlenmesine ilişkin olarak Evlendirme Yönetmeliği'nin 19. maddesinin ikinci fıkrasında "*Sağır ve dilsizlerin evlenmeye dair isteklerini özel işaretlerle belirlemeleri iradelerini açıklamaları manasına gelir. Gerek müracaat sırasında ve gerekse tören sırasında ihtiyaç duyulduğu takdirde, bu özel işaretlerden anlayanlar aracılığıyla işlem sonuçlandırılır. Bu gibi hallerde aracılık yapanların da imzaları alınır.*" şeklinde bir düzenleme yer almaktadır. Sağır ve dilsizlerin evlenme iradelerini sözlü bir şekilde açıklamaları mümkün olmadığından, *iradelerini açıklama* anlamına gelen birtakım işaretleri kullanmalarıyla, evlenmeleri mümkün hâle gelmektedir. İşlemin sonuçlanması için özel işaretlerden anlayanların müracaat ve tören sırasında hazır bulunması gerekir. Özel işaretlerden anlayan birinin bulunmaması durumunda yapılan evlilik kanaatimizce yok hükmünde sayılmalıdır.

B. Evliliğin Yokluğunun Sonuçları

Evliliğin yokluğu hâlinde, evlilik hukuk alanında hiç doğmamış kabul edilir. Yargıtay vermiş olduğu bir kararında "*Yok hükmünde olan evlenme hiçbir hukuki sonuç doğurmaz. Evlilik birliği doğmamıştır, taraflar eş sıfatını almamışlardır, birbirlerine mirasçı olamazlar, babalık karinesi uygulanmaz. İptali için dava açılmasına dahi gerek bulunmamaktadır. Çünkü iptali gereken bir hukuki ilişki meydana gelmemiştir. Kendiliğinden hükümsüzdür. Ancak evlilik nüfus kayıtlarına tescil edilmiş ise ilgililerin evlenmenin yokluğunun tespiti ve yanlış kaydın düzeltilmesi davası açma imkanı vardır.*" tespitlerinde bulunmaktadır⁵¹. Gerçekten de yok hükmünde bir evlilik, hiçbir hukuki sonuç doğurmaz⁵². Taraflar, eş sıfatını kazanamazlar⁵³. Bu süre içerisinde bir çocuk doğmuşsa, erkek, çocuğun babası olarak kabul edilmez⁵⁴. Mahkemeye başvurularak evliliğin ortadan kaldırılmasına ilişkin bir karar alınmasına gerek yoktur⁵⁵.

Evliliğin yokluğu sebepleri var olmakla birlikte taraflar bir arada yaşamış olsalar, bu birlikte yaşama süresi ne kadar uzun olursa olsun evlilik, geçerli bir evlilik hâline gelmez ve

⁵¹ Yargıtay 18. HD., E:2013/14731-K:2014/1071, www.lexpera.com, Erişim Tarihi: 13.12.2018. Ayrıca bkz., Yargıtay 8. HD., E:2013/13380-K:2013/18670, www.lexpera.com, Erişim Tarihi: 28.02.2019.

⁵² Bkz., Öztan, s. 571. "...Evlenmenin yokluğu herhangi bir süreye tabi olmaksızın her zaman ileri sürülebilir..." Bkz., Yargıtay 2. HD, E:2012/15541-K:2013/13594, www.lexpera.com, Erişim Tarihi: 28.02.2018.

⁵³ Akıntürk/Ateş, s. 206.

⁵⁴ Bkz., Schlüter, s. 23; Feyzioğlu, s. 95.

⁵⁵ Bkz., Dural/Öğüz/Gümüş, s. 77; Akıntürk/Ateş, s. 206; Gençcan, s. 8. Ayrıca bkz., Yargıtay 2. HD, E:2011/18322-K:2012/29641, www.lexpera.com, Erişim Tarihi:10.12.2018; Yargıtay 2. HD, E:2012/15541-K:2013/13594, www.lexpera.com, Erişim Tarihi: 10.12.2018.

hüküm doğurmaz⁵⁶. Yargıtay bu durumu bir kararında “Yokluk halinde tarafların fiilen bir arada yaşamış olması ve çocuklarının bulunması sonuca etkili olmadığı gibi olayda objektif iyi niyete ilişkin Türk Medeni Kanun’un 2. maddesindeki kuralı uygulamak da mümkün bulunmamaktadır.” şeklinde ifade etmektedir⁵⁷.

SONUÇ

Evliliğin yokluğu hâlleri Türk Medeni Kanunu’nda düzenlenmemekte ancak doktrin bu sebeplerin neler olduğunu belirlemektedir. Evliliğin yetkili evlendirme memuru önünde yapılmamış olması, taraf cinsiyetlerinin aynı olması ve tarafların iradelerini yetkili evlendirme memuru açıklamamış olması evliliğin yokluğunu doğurmaktadır.

Evliliğin yetkili memur önünde yapılmaması veya memurun yetki sınırlarını aşması hâlinde evlilik yok hükmündedir. Tarafların söz konusu durumlarda iyiniyetli olmaları, kanaatimizce evliliğin yokluğunu ortadan kaldırmaz. Ayrıca evlendirme memurunun evlilik töreni yapılırken iradesinin tam ve eksiksiz olması gerekir.

Evliliğin yokluğu sebeplerinden bir diğeri tarafların cinsiyetlerinin aynı olmasıdır. Özellikle evliliğin gerçekleşmesinden sonra her iki taraf aynı anda cinsiyetlerini değiştirirse, evliliğin akıbetinin ne olacağı sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu durumda kanaatimizce evlilik yok sayılmalı ve ortadan kalkmalı; ancak taraflar yeniden evlenmek isterlerse buna da izin verilmelidir. Ayrıca evliliğin gerçekleşmesinden sonra cinsiyetini değiştiren tarafın, diğer tarafa manevi tazminat ödemesi kanaatimizce gündeme gelebilir.

Tarafların iradelerini aynı anda ve sözlü olarak açıklamamaları durumunda da evliliğin yokluğu gündeme gelir. İradelerin aynı anda açıklanacak olması, araya uzun süreli bir kesinti girmeksizin tarafların evlenme yönünde olumlu beyanlarını memura açıklamalarıdır. Bunun yanı sıra kamuoyunda özellikle *su altında nikah kıydılar* haberlerine istinaden su altında yapılan sözleşme, tarafların iradelerini sözlü olarak yerine getiremediklerinden dolayı yok hükmündedir. Sağır ve dilsizler açısından da evliliğin yok sayılmaması için özel işaretlerden anlayan kimsenin evlilik töreni sırasında hazır bulunması gerekmektedir.

Evliliğin yokluğu hâllerinden birinin varlığı durumunda evlilik hukuk alanında hiç doğmamış sayılır. Taraflar “eş” sıfatını kazanamadıkları gibi bu süre içerisinde çocuk doğarsa erkek, baba olarak kabul edilmez. Ayrıca söz konusu birliktelik ne kadar uzun sürerse sürsün, bu birliktelik evlilik hâline dönüşerek geçerli bir hâl almaz.

KAYNAKÇA^{58**}

AKINTÜRK Turgut/ATEŞ Derya, Türk Medeni Hukuku-Aile Hukuku, İkinci Cilt, Beta Basım Yayım Dağıtım, B.18, İstanbul 2016.

ALİEFENDİOĞLU Yılmaz, “Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında “Yokluk” ya da “Yok İşlem”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S.81, 2009, s. 211-224.

ALTAŞ Hüseyin, Medeni Hukuk Başlangıç Hükümleri (TMK m. 1-7), Yetkin Yayınları, Ankara 2014.

ANTALYA O. Gökhan, Medeni Hukuk, Legal Yayıncılık, İstanbul 2016.

ARPACI Abdülkadir, “Yasal Olmayan Cinsiyet Değiştirme ve Sonuçları”, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S.1, 2007, s. 309-313.

⁵⁶ Bkz., Dural/Öğüz/Gümüş, s. 78; Akıntürk/Ateş, s. 207; Gençcan, s. 9.

⁵⁷ Yargıtay 2. HD., E. 2014/8794 K. 2014/10814, www.lexpera.com, Erişim Tarihi: 13.12.2018.

^{58**} Birden fazla yayını olan ya da aynı soyadını taşıyan ve bunlara yollama yapılan yazarların eserleri için dipnotlarda parantez içinde kısaltmalar kullanılmıştır.

ARSEBÜK Esat, *Medenî Hukuk Cilt: II-Aile Hukuku (MK. Madde 82-438)*, Recep Ulusođlu Matbaası, Ankara 1940.

ATAAY Aytakin, *Medenî Hukuku Genel Teorisi, Fakülteler Matbaası, B.3*, İstanbul 1980.

BAYGIN Cem, “*Evlât Edinmenin Koşulları*”, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, C.VII, S.3-4, 2003, s. 591-626.

BELGESAY Mustafa Reşit, *Türk Kanunu Medenisi Şerhi-II Aile Hukuku*, Şaka Matbaası, B.3, İstanbul 1949.

BİRDEN Emre, “*Eşcinsel Birlikteliklerin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Tanınması*”, *Anayasa Hukuku Dergisi*, C.4, S.8, 2015, s. 159-195.

CAN H. Gültekin, “*Türk Medenî Kanunu Kapsamında Cinsiyet Değişikliği ve Anayasa Mahkemesinin 2017/130. Esas, 2017/165 Karar Sayılı İptal Kararının Kolaylaştırıcı Etkisi*”, *Terazi Hukuk Dergisi*, C.14, S.159, 2019, s. 2194-2200.

CUMALIOĞLU Emre, “*Transseksüellerin Sicil Cinsiyetini Değiştirmelerinde Kısırlık ve Ameliyat Zorunluluğu Türk Medenî Kanunu'nun 40. Maddesi Anayasa'ya Aykırı mı?*”, M. İlhan Ulusan'a Armağan-Cilt: I, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.15, S.1-2, s. 439-464.

CURTI-FORRER Eugéne, *Kanunu Medenî Şerhi Türk-İsviçre Cilt: I, Şahsın Hukuku-Aile Hukuku*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1930.

DEMİR Mehmet, “*Bazı Ülke Yasaları ile Karşılaştırmalı Olarak Evlat Edinmenin Yasal Koşulları*”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.52, S.3, 2003, s. 253-274.

DURAL Mustafa, “*İsviçre’de Eşcinsel Hayat Ortaklığının Düzenlenişi*”, *Journal of Yaşar*, C.8, Özel Sayı, 2013, s. 927-936.

DURAL Mustafa/**SARI** Suat, *Türk Özel Hukuku Cilt I, Temel Kavramlar ve Medenî Kanunun Başlangıç Hükümleri*, Filiz Kitabevi, B.11, İstanbul 2016.

DURAL Mustafa/**ÖGÜZ** Tufan/**GÜMÜŞ** Mustafa Alper, *Türk Özel Hukuku Cilt III, Aile Hukuku*, Filiz Kitabevi, B.12, İstanbul 2016.

EDİS Seyfullah, *Medenî Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri*, Ankara Üniversitesi Basımevi, B.6, Ankara 1997.

ERDEM Mehmet, *Aile Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2018.

EREN Fikret, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Yetkin Yayınları, B.24*, Ankara 2020.

ERSÖZ Oğuz/**ÖNDER** Gizem Şahika, “*Evlenmenin Yokluğu*”, *Yargıtay Dergisi*, C.44, S.3, 2018, s. 1059-1128.

FEYZİOĞLU Feyzi Necmeddin, *Aile Hukuku*, Filiz Kitabevi, B.3, İstanbul 1986.

GENÇCAN Ömer Uğur, “*Evlenmenin Yokluğu*”, *Türkiye Noterler Birliği Dergisi*, S.147, 2010, s. 3-9.

GÜVEN Kudret, “*Cinsiyet Değişikliği ve Hukuki Sonuçları*”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.1, S.1, 1997, s. 57-95, (Cinsiyet Değişikliği).

GÜVEN Kudret, “*Cinsel Kimlik Üzerinde Hak Kavramı ve Korunması: Transseksüellik ve İnterseksüellik*”, *Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.1, S.1, 2015, s. 133-176, (Cinsel Kimlik).

HATEMİ Hüseyin/**SEROZAN** Rona, *Aile Hukuku*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1993.

HELVACI Serap, *Gerçek Kişiler, Legal Yayıncılık, B.8*, İstanbul 2017.

- İKİZLER** Metin, Evlenmenin Hükümsüzlüğü, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2018.
- KESKİN** A. Dilşad, “*Küçük Yaşta Evlenmenin Müeyyidesi*”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.XV, S.4, 2011, s. 65-83.
- KILIÇOĞLU** Ahmet M., Aile Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara 2015.
- KOCAYUSUFPAŞAOĞLU** Necip, Türk Hukukunda Transseksüeller Nüfus Kütüğündeki Cinsiyet Kaydının Düzeltilmesi İçin Dava Açılabilir Mi?, Filiz Kitabevi, İstanbul 1986.
- KOCAYUSUFPAŞAOĞLU** Necip/**HATEMİ** Hüseyin/**SEROZAN** Rona/**ARPAÇI** Abdülkadir, Borçlar Hukuku Genel Bölüm-Birinci Cilt, Filiz Kitabevi, B.7, İstanbul 2017.
- KÖPRÜLÜ** Bülent, Medeni Hukuk Genel Prensipler-Kişinin Hukuku (Gerçek Kişiler-Tüzel Kişiler), Acar Matbaacılık Tesisleri, B.2, İstanbul 1984.
- KÖPRÜLÜ** Bülent/**KANETİ** Selim, Aile Hukuku, Filiz Kitabevi, B.2, İstanbul 1989.
- OFTINGER** Karl, Schweizerisches Haftpflichtrecht, Schulthess Polygraphischer Verlag, 5. Aufl., Zürich 1995.
- OĞUZMAN** Kemal, Aile Hukuku Dersleri I, Filiz Kitabevi, İstanbul 1990.
- OĞUZMAN** Kemal/**DURAL** Mustafa, Aile Hukuku, Filiz Kitabevi, B.2, İstanbul 1998.
- OĞUZMAN** M. Kemal/**BARLAS** Nami, Medenî Hukuk, Vedat Kitapçılık, B.21, İstanbul 2015.
- OĞUZMAN** M. Kemal/**SELİÇİ** Özer/**OKTAY-ÖZDEMİR** Saibe, Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler), Filiz Kitabevi, B.15, İstanbul 2015.
- OĞUZMAN** M. Kemal/**ÖZ** Turgut, Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt I, Vedat Kitapçılık, B.15, İstanbul 2017.
- OĞUZOĞLU** H. Cahit, Medenî Hukuk II-Aile Hukuku, Yeni Desen Matbaası, B.5, Ankara 1963.
- ÖZTAN** Bilge, Aile Hukuku, Turhan Kitabevi, B.6, Ankara 2015.
- PAKSOY** Meliha Sermin, Sözleşmeyi İhlale Yöneltilme, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2018.
- SAĞLAM** İpek, “*Türk Medeni Kanunu Madde 40 Üzerine Bir Değerlendirme*”, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, C.VIII, S.3-4, 2004, s. 455-469.
- SAVAŞ** Abdurrahman, “*Evlenmenin Yokluğu*”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.8, S.1-2, 2000, s. 121-140.
- SCHLUEP** Walter R., “*Schuldrechtliche Aspekte der Verleitung zum Vertragsbruch*”, Festschrift für Max Keller zum 65. Geburtstag, Schulthess Polygraphischer Verlag, Zürich 1989, s. 261-298.
- SCHLÜTER** Wilfried, BGB-Familienrecht, C.F. Müller, 14. Aufl., Hamburg 2012.
- SCHWARZ** Andreas, B., Aile Hukuku I, Çev: Bülent Davran, İsmail Akgün Matbaası, B.2, İstanbul 1946.
- SEROZAN** Rona, Medeni Hukuk (Genel Bölüm/Kişiler Hukuku), B.6, İstanbul 2015.
- SERT** Selin, “*Türk Medeni Hukukunda Cinsiyet Değiştirme*”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S.118, 2015, s. 255-270.

SİRME Kâzım Sedat, “Eş Cinsel Birliktelikler ve Bunların Kanunlar İhtilâfı Hukukunda Düzenlenişi”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.58, S.4, 2009, s. 825-879.

ŞIPKA Şükran, “4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu'nun “Evlât Edinme”ye İlişkin Hükümlerinin İncelenmesi”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C.57, S.1-2, 1999, s. 301-322, (Evlât Edinme).

ŞIPKA Şükran, “Yeni Medeni Kanuna Göre Cinsiyet Değişikliğinin Evliliğe Etkisi”, Ergun Özsunay’a Armağan, 2004, s. 659-671, (Cinsiyet Değişikliği).

TANDOĞAN Halûk, Aile Hukuku Ders Notları, Tasnif: Nuşin Ayiter, Ankara 1965.

TEKİN Nurullah, “Cinsiyet Değiştirme Kavramı ve Cinsiyet Değişikliği Ameliyatının Hukuki Açısından Değerlendirilmesi”, Terazi Hukuk Dergisi, S.39, 2009, s. 97-114.

TEKİNAY Selahattin Sulhi, Türk Aile Hukuku, Filiz Kitabevi, B.7, İstanbul 1990.

TEKİNAY Selahattin Sulhi/**AKMAN** Sermet/**BURCUOĞLU** Halûk/**ALTOP** Atillâ, Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Filiz Kitabevi, B.7, İstanbul 1993.

TURAN BAŞARA Gamze, “Türk Medenî Kanunu'nun 40'ıncı Maddesi Kapsamında Cinsiyet Değişikliği ve Hukukî Sonuçları”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S.103, 2012, s. 245-266.

TÜZÜNER Özlem, Müftülerin Evlendirme Memurları Arasına Katılması, Aristo Yayınevi, İstanbul 2018.

VELİDEDEOĞLU Hıfzı Veldet, Türk Medenî Hukuku Cilt II-Aile Hukuku, Nurgök Matbaası, B.5, İstanbul 1965.

WILL Michael R./**ÖZTAN** Bilge, “Hukukun Sebebiyet Verdiği Bir Acı - Transseksüellerin Hukuki Durumu”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.43, S.1, 1993, s. 227-268.

YASAN Candan, Milletlerarası Özel Hukukta Aynı Cinsiyetten Kişilerin Birliktelikleri, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2013.

YILDIRIM Abdulkerim, Türk Aile Hukuku, Savaş Yayınevi, Ankara 2014.

YÜKSEL Sera Reyhani, “Cinsiyet Değişikliği ve Evliliğe Etkisi”, Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi, C.9, S.21, 2017, s. 51-73.

ZEVKLİLER Aydın, “Medeni Kanun ve Cinsiyet Kargaşası”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 1988/2, s. 258-285.

ZEVKLİLER Aydın/**ACABEY** M. Beşir/ **GÖKYAYLA** K. Emre, Zevkliler Medeni Hukuk, Seçkin Yayınevi, B.6, Ankara 1999.